

tighed og hele Personlighed har han dog ikke villet give. Ét er i alt Fald sikkert. Gabel er en interessant Modsætning til Gunde Rosenkrantz. Han, der havde saa megen Del i Finansstyrelsen, led ikke under den finansielle Elendighed.

J. A. Fridericia.

**Ludvig Daae: Om Humanisten og Satirikerens
Johan Lauremberg.** Universitetsprogram i Anledning af
Christiania Universitets Holbergsfest 1884. 92 + VI + 18SS.

Da Universitetet i Christiania havde besluttet at fejre Tohundredaarsdagen for Holbergs Fødsel ved en akademisk Fest, blev det overdraget Professor Dr. L. Daae at forfatte Festskriftet. „Efter nogen Betænkning“ — skriver Forfatteren — „besluttede jeg at gjøre et Forsøg paa at gjenindsætte en Mand, som baade kan fortjene Navn af Holbergs nære Aandsfrønde, og som aabenbart har paavirket denne, paa den Plads, der synes at tilkomme ham ogsaa i vor egen Literaturs Historie, uden at der dog hidtil i denne Henseende er ydet ham Retfærdighed.“ Denne Mand er den i Overskriften nævnedes Dr. med. Johan Lauremberg, en Rostocker af Fødsel, der fra 1623 til sin Død 1658 var Professor i Mathematik og Ingenieurvidenskaben ved Sorø Akademi.

Dette Valg af Emne maa vistnok betegnes som særdeles heldigt, ikke blot fordi det har Nyhedens Interesse, men ogsaa fordi det er lykkedes den lærde og flittige Forfatter trods den saare begrænsede Tid, der var levnet ham til Samling af Materiale og Udarbejdelse, at yde et vigtigt Bidrag til den dansk-norske Fælleslitteraturs Historie og at give en tiltalende og let læselig Skildring af den gamle Humanists og Satirikers Livsforhold og literære Virksomhed. Er det end vel muligt, hvad Forfatteren selv antyder, at den korte Frist, der var ham givet, ikke har tilladt ham at faa alt med, hvad der kunde tjene til Emnets Oplysning, saa forringer dog denne Omstændighed ikke i nogen væsentlig Grad Arbejdets Værd, da det er kjendeligt

nok, at det er lykkedes Forfatteren at faa de Hovedsynspunkter klart belyste, der ere de karakteristiske for Laurembergs Stilling i Literaturen, særlig som Holbergs Forgjænger og Forbillede i visse Retninger af dennes forøvrigt langt mere omfattende og langt betydningsfuldere Skribentvirksomhed.

Det første Synspunkt, hvorunder Forfatteren fremstiller Lauremberg, er som Humanist, og han benytter Lejligheden til at gjøre nogle lige saa interessante som træffende Bemærkninger om den Rolle, som Latinskrivningen og særlig Affattelsen af latinske Vers spillede i ældre Tid, ikke blot hertilands, men i hele den dannede Del af Europa. Med Føje ytrer han, at en Granskning af den nylatinske Literatur vil give et langt rigere Udbytte, end de fleste ere tilbøjelige til at antage, og at mellem Forfatterne af hin Literatur, der nu er saa godt som overgivet til Glemselen, findes mange, der dels give ypperlige Bidrag til Tidens Historie, dels ogsaa formedelst den inderlige Tilegnelse af Antikens Aand, hvoraf de ere baarne, ere vel skikkede til at aabne Læserens Øje for en fortroligere Forstaaelse af de gamle Mønstre selv.

I denne Forbindelse maa det være Anmelderen tilladt at fremsætte en Tanke, som oftere har sysselsat ham under Læsningen af vore Landsmænds latinske Skrifter fra Fortiden. Skulde det ikke være muligt til Skolebrug at faa udgivet en Anthologi af slige Arbejder? Det kan ikke være nogen Tvivl underkastet, at det for en kyndig Mand vil være muligt at foretage en Samling af latinske Læsestykker, saavel i Prosa som i Poesi, der vil kunne afgive et, baade hvad Indhold og Form angaar, for de unge højst tiltalende og lærerigt Stof til Læsning i deres Skoletid, og som, fordi Tankegangen og Indholdet ligger dem nærmere, end hvad der maa hentes fra Oldtidens Literatur, i ikke ringe Maal vil bidrage til, at noget af den Øvelse i Latinlæsning kan gjenvindes, som vore Fædre besad i langt højere Grad end den Slægt, som nu lever. Det vil i Sandhed være en lidet ønskelig Tilstand, om den Tid skulde komme, da alt hvad Fortiden har efterladt, skrevet paa det latinske Sprog, ogsaa af de dannede skulde betragtes paa samme Maade, som vi nu se paa, hvad der er skrevet paa

Syrisk eller Arabisk. Derved vilde den historiske Traad, der knytter os til Fortiden, for en ikke ringe Del være brusten, og den store Mængde vilde voxe endnu fastere i den Indbildning, som allerede nu er saa fristende, nemlig at den Tid, man selv lever i, har opfundet al Visdom, medens Sandheden er, at vi bygge paa mange Slægters udholdende Tankearbejde, og at ingen forstandig behøver at skamme sig ved at lære af de gamle, da de have tænkt dybere over mange Ting, end vi i vor Avis- og Jernbanetid give os Stunder til. Vilde en ivrig klassisk Filolog indvende, at de nyere Latinisters Sprog er for let og for meget dannet efter en nyere Tids Tankesæt til at give de unge tilstrækkeligt Hovedbrud, da vilde jeg anbefale en saadan at læse den i Prof. Daaes her anmeldte Skrift aftrykte latinske Satire af Lauremberg, da jeg føler mig temmelig forsikret om, at han selv nok skal løbe paa Grund, inden han naar igjennem den. Endelig vilde Optagelsen af fædrelandske Emner i det latinske Læsestof, som bydes vor Skoleungdom, i ikke ringe Grad afvæbne en Indvending mod Latinen, som undertiden høres, og som under politiske Forhold, som mulig forestaa, kan faa Aktualitetens Vægt — en Indvending, som for ikke længe siden er udtalt af en bekjendt fædrelandssindet og varmtfølede Mand paa følgende Maade: „Latinen burde efter min fulde Overbevisning aldrig være Grundlaget for Almendannelsen hos de saakaldte lærde, fordi den ved sin hele tomme, flade, slibrige og tidt ugudelige Litteratur har været og er dødbringende for det menneskelige og især dræbende for vor nordiske Folkelighed, og, saa vidt muligt, skiller de lærde fra det menige Folk.“ Her er selvfølgelig ikke Stedet for at indlede en Debat om Latinens Betydning for den lærde Dannelse overhovedet; heller ikke skal her dvæles ved den Ensidighed, hvoraf ovenstaaende Ytring aabenbart er præget. Det er nok at bemærke, at ikke faa, hvis Stemme dog i andre Forhold have Vægt, maaske nære samme Anskuelse, og at derfor Forholdsregler ikke bør afvises, hvorved ikke blot hin Indvending tildels kan afvæbnes, men ogsaa et forebyggende Skridt kan gøres til at skaane Fremtiden for det ubodelige Tab, som det utvivlsomt vilde være, om man

frivilligt gav Afkald paa det rige Dannelsesstof, som den i det latinske Sprog affattede Literatur frembyder.

Fra denne lille Exkurs, som Prof. Daaes Omtale af den nylatinske Literatur har givet os Anledning til, vende vi os atter til Lauremberg. Blandt hans humanistiske Værker nævner Forf. hans *Κύπρις πλεουσα*, et græsk Digt, skrevet i Anledning af hans Broders Bryllup og fremstillende Kjærlighedsgudindens Rejse til Rostock, men i Virkeligheden gjengivende Laurembergs egne Indtryk fra en længere Sørejse — et Skrift, som vakte meget Bifald hos samtidige Kjendere. Ideen i dette Digt kalder os i Erindring et mærkeligt og smukt latinsk Bryllupsdigt, skrevet 50 Aar tidligere af den dansk-latinske Digter, M. Hans Jørgensen Sadolin (Præst i Flintinge i Thoreby Sogn paa Laaland), af hvilket jeg skal tillade mig at hidsætte Hovedindholdet, saa meget mere som det kan tjene til at illustrere, hvad ovenfor er bemærket om den nylatinske Literatur. Digtet, der er skrevet i Anledning af Kong Frederik II's Bryllup med den unge Sofie af Meklenborg 1572, dvæler ved Forberedelserne til Brylluppet omtrent paa følgende Maade: Rygtet udbreder sig, at Kong Frederik vil hente sig en Brud fra Tydskland; Havets gamle Guddomme, Nereus og Thetis, og hvad de andre Havguder hedde, hæve deres Hoveder af det vaade Dyb i glad Forventning; Freden er gjenoprettet i Norden, ingen Sky skal fordunkle Bryllupsglæden. Tiden nærmer sig, en Flok raske Sømænd vinde Sejl i Raa, da melder Triton, idet han stryger Vandet af sit vaade Skjæg, at en dejlig Jomfru nærmer sig Stranden, fulgt af et glimrende Følge. Jomfruen bestiger Skibet, Ankeret lettes, Sejlene udspændes for den friske Brise; da istemme Nymferne en Sang til den unge Kongebrud: Vær from og god, Kirker og Skoler skal du beskytte, Videnskaberne skal du fremhjælpe, for Enker og de moderløse skal du sørge; din Afkom skal høste den Velsegnelse, du saar. Medens Nymferne saaledes ledsage Skibet med deres Sange, lægger det an ved Falsters Kyst; Sejlene synke, Ankeret falder, en Skare af Landets ædelbaarne modtager Bruden; Falster og det nære Laaland fryder sig. Da ile Venus, Juno og Minerva, med Forglemmelse af gammel

Tvist, til Flintinge Præstegaard, hvor Muser og Chariter alt længe ere husvante, og bede Digteren istemme en Sang til Kongebrudens Ære, osv. Paa denne Maade bliver Forfatteren ved og beskriver smukt, hvorledes Kong Frederik iler sin Brud imøde, hvorledes Kjøbenhavns Digtere berede sig til en Velkomstsang, og Præsterne melde deres Menigheder den Lykke, Gud havde ladet vederfares Folket¹⁾.

Naar Prof. Daae siger, at Laurembergs „Antiquarius“ er udgivet i Lyon 1622, da vil det sikkert i dette Tilfælde være rigtigere at oversætte Lugdunum ved Leiden. Tillige kan erindres om, hvad Thomas Bang etsteds beretter, at Skriftet er udgivet uden Forfatterens Vidende og Vilje²⁾. Laurembergs „Graecia antiqua“, der først blev udgivet efter hans Død, antager Daae, maa henføres til Tiden før hans Komme til Danmark. Dette forholder sig dog neppe saa. I den Thottske Manuskriptsamling Nr. 538, Fol., findes nemlig: „Joh. Laurembergii Hypotyposis geographiæ Græciæ cum mappis et figuris delineatis, dedicata Holigero Rosenkrantzio, græce“ (Codex membr. elegantiss.). Laurembergs Dedication af Værket til Holger Rosenkrantz leder Tanken hen paa den Tid, da disse Mænd vare komne i nærmere Forbindelse derved, at Lauremberg i Sorø var Lærer for flere af Holger Rosenkrantz's Sønner. For mig ligger et utrykt latinsk Brev, dat. Sorø den 12. Januar 1626, hvorved L. indbyder R. til at staa Fadder til sin nyfødte Søn; og vore Samlinger gjemme flere Breve omtrent fra samme Tid, der vidne om den dybe Ærbødighed, som Lauremberg nærrede for hin lærde og gudfrygtige Adelsmand, hvis hele Liv dannede en mærkelig Modsætning til det, som saa mange af hans Standsfæller førte, og som har givet Lauremberg Anledning til en saa stræng Dom over Adelen i sine Satirer³⁾.

¹⁾ Jo. Geo. Sadolinus, De nuptiis inelyti Dan. Regis Friderici II etc. (se mit Skrift, Mester Jørgen Jensen Sadolin, S. 107—8).

²⁾ Thomæ Bangii Observationum philologicarum libri duo (Hafn. 1640), Præfatio.

³⁾ Blandt de Forhold hos Adelen, som have sat Laurembergs satiriske Pen i Bevægelse, er ogsaa Klædedragten — disse mærkelige, lange Buxer, der gik helt op under Armene, og det lange Haar,

Blandt de Hverv, som vare betroede Lauremberg under hans Ophold her i Landet, var ogsaa at optage Kort over forskjellige Dele af Danmark. Desværre er det ikke lykkedes Forf. af det foreliggende Skrift at paavise Resultater af denne hans Virksomhed, og et meddelt Kongebrev fra 1645 gjør det ogsaa sandsynligt, at store Frugter har Laurembergs Virksomhed som Korttegner ikke baaret. Men ligesom vi i Worms Monumenta Danica (1643) dog finde et af Lauremberg tegnet Kort over den mindere Egn mellem Sorø og Ringsted med Sigersted, Habors Høj osv., saaledes er det rimeligt, at andre Levninger af hans chartographiske Arbejder ved nøjere Eftersøgning maatte kunne findes. I det hele er det et Savn, at ingen kyndig nogensinde har taget sig over at give en grundig Oversigt over de Kortarbejder, som fra Tid til anden have været foretagne her til Lands. Et saadant Arbejde ledsaget af graphiske Fremstillinger vilde have sin Interesse. Uden Tvivl vil Søkortarkivet kunne give adskillige gode Bidrag¹⁾.

Af det, som Prof. Daae har fremdraget vedrørende Joh. Laurembergs literære Virksomhed, har Afsnittet om hans satiriske og dramatiske Digtning uden Tvivl vakt størst Opmærksomhed, særlig Stykket om hans plattyske Satirer, hvilket ejendommelige Arbejde ogsaa i den nyere Tid har fremkaldt flere Monographier i Tydskland. Det er navnlig ved disse Satirer (Skjæmte digte) i hans Modersmaal, at Lauremberg har faaet Krav paa at kaldes Holbergs Forgjænger. En nærmere Paavisning heraf skal Anm. dog ikke indlade sig paa, men i saa Henseende henviser til Prof. Daaes Fremstilling og de med-

en Mode, der endnu kjendes fra Billeder af Adelsmænd, malede i hin Tid. Skulde det forøvrigt ikke være netop denne for os saa besynderlige Dragt, der endnu har bevaret sig i visse Egne af Norge? Det er nemlig i det hele mærkeligt, i hvilken Grad de hos os nu saa godt som aflagte, men i Norge for en Del bevarede, Nationaldragter blandt Almuen afspejle for længst hendøde højere stillede Slægters Moder.

¹⁾ Prof. Daae omtaler (S. 17—18) ogsaa kortelig M. Christen Hansen Ribørs (som han mindre rigtig kalder Christen Jensen R.) og Joh. Meyers samtidige Kortarbejder. Til de Henvisninger som ere givne, kan tilføjes Danske Mag. 4. R. V, 79—82.

delte Prøver. Kun om den noget gaadefulde, samtidige danske Oversættelse af de plattyske Satirer skal her tilføjes nogle Bemærkninger. Da Nyerup for mange Aar siden meddelte en Prøve af den i „Den danske Digttekunsts Historie“ III, 84—94, udtalte han den Formodning, at Lauremberg selv kan have været Oversætteren. Denne Antagelse forkaster Daae med Rette¹⁾; thi skjønt han antager, at Lauremberg nok har for-

¹⁾ En anden Vildfarelse af Nyerup er der ogsaa Grund til at berigtige. Denne mener nemlig, at naar Ol. Borck i sin *Dissertatio 7ma de Poetis*, efter at have nævnet Søren Terkelsen og Anders Bording, tilføjer: „Supervenit Johannes Wilhelmius, et is in Hexamero suo graviter disertus“, at derved saa betegnes Joh. Lauremberg, der paa Titelbladet til sine plattyske Satirer kalder sig Hans Willmsen L. Det er imidlertid ikke saa. Hin Johannes Wilhelmius er derimod en ganske anden; men da han ogsaa var en Mand med ret betydelige poetiske Evner, skjønt man forgjæves vil søge hans Navn i vore Literaturlexica, skal jeg hidsætte følgende Oplysninger om ham. Hans Villumsen var født i Odense (*Index tertius* til *Pet. Joh. Resenii Bibliotheca*) og Søn af Villem Lucassen, en Hollænder, der i besværlige Tider med sin Hustru Barbara Arntsdatter og tre Børn var dragen til Danmark og havde nedsat sig i Odense, hvor han senere blev Raadmand og døde 12te Januar 1617, medens hans Hustru levede til 1643 (*Mumme, St. Knuds Kirke*, S. 317; *Bloch, Fyns Gejstligheds Hist.* I, 309). Disse Ægtefolk havde 3 Sønner og 4 Døtre. Sønnen Hans boede efter Faderens Død hos Moderen i Odense, og synes at have været velhavende, da han 1632 tegnede sig for et anseligt Fattigbidrag (Meddelelse fra Biskop Engelstoft). Da en af hans Søstre blev Enke, tog han hende og hendes Børn i Huset, i hvilken Anledning han selv forblev ugift (*Bloch, s. Skr.* I, 310). Senere blev han Generalproviandmester i Fyn og døde den 27de Oktober 1671. I Resens Bibliothek fandtes et større haandskrevet digterisk Arbejde af ham med Titel: *Hexaameron*, og i det store kgl. Bibliothek findes endnu en rimet Parafraze af Davids Salmer af ham (ligeledes i Haandskrift), hvilken udmærker sig ved en for hin Tid ualmindelig let og behagelig Versification (se mit *Skrift And. Chr. Arrebos Levned og Skrifter* I, 234—5. *Ny kirkehist. Saml.* I, 270—2. *Saml. t. Fyns Hist. og Topogr.* III, 302. *Suhms Saml.* I, 2, 17). Af hvad der her er oplyst om Digteren Hans Villumsen fremgaar, at det sikkert er urigtigt, naar der i *Christoffer Jensen Lidovius's hdskr. Hist. Reg. Scholæ Frideri-*

staaet og kunnet tale Dansk, finder han det dog lidet sandsynligt, at han skulde have vovet sig ind paa Forfattervirksomhed i det ham oprindelig fremmede danske Sprog. Men han gjør intet Forsøg paa at paavise nogen samtidig dansk Rimsmed, hvem Oversættelsen med Sandsynlighed kan tillægges, Jeg skal derfor vove et saadant Forsøg.

Efter min Mening er der ingen, som det ligger nærmere at tænke paa, end den bekjendte M. Hans Michelsen Ravn, Rektor i Slagelse, ikke blot fordi han var saa øvet i dansk Versification, at man godt kan tiltro ham et saadant Arbejde, men ogsaa fordi han bevislig stod Laurenberg nær¹⁾, og endelig — hvad der er Hovedsagen — fordi en af Hovedpersonerne i Laurenbergs Skjæmtedigte, Aalke Quaks, efter hvad jeg mindes, ogsaa forekommer i et eller flere af Versene i Ravns *Rhythmologia Danica* (1649), altsaa inden den danske Oversættelse af Laurenbergs „*Veer Schertz Gedichte*“ endnu var udkommen paa Dansk²⁾. Da den danske Oversættelse af Skjæmtedigtene nu ikke findes i noget af Københavns Bibliotheker, kan jeg ikke nærmere paavise Forholdet, men maa henstille det til andres Undersøgelse at prøve min Formodnings Rigtighed, der, som mig synes, ogsaa vinder noget i Sandsyn-

burg. siges, at han er den Johannes Wilhelmi, der 1646 blev dimitteret af Mag. Albert Bartholin fra Frederiksborg Skole. — Om Hans Villumsen i Odense bemærker Biskop Engelstoft forovrigt: -Jeg finder ham nævnt som Debitor til Gymnasiet 1652. men kan ikke se, hvad Idræt han drev; mulig fortsatte han Moderens Handel og Kjøbmandsskab i den Gaard i Overgade, Nr. 5, hun ejede. Generalproviantmester synes han først at være bleven efter 1660.

¹⁾ Se min Afhandling om M. Hans Michelsen Ravn i *Hist. Tidsskr.* 3. R., IV, 570--1.

²⁾ Den danske Oversættelse udkom 1652 og samtidig en Udgave af den tyske Original. Joh. Møller anfører en ældre Udgave af Originalen fra 1648, som nu ikke mere haves. Men denne Efterretning forkastes af Daae paa Lappenbergs Autoritet (se det her anmeldte Skrift, S. 44, Not. 1). Naar Ravn imidlertid i et Skrift, der udkom 1649, kunde rime om en af Hovedpersonerne i „*Veer Schertz Gedichte*“, er det Bevis nok paa, at Originalen allerede da maa have foreligget trykt.

lighed derved, at Peder Syv, som satte høj Pris paa Ravns rhythmologiske Forsøg, ogsaa fremhæver de fire danske Skjæmte-digte som ypperlige poetiske Arbejder.

Af Enkeltheder kunde der maaske nok endnu være et og andet at bemærke i Anledning af Prof. Daaes smukke Monographi¹⁾; men jeg skal dog standse her, da det ikke har været min Hensigt at gjøre dybere Studier over Emnet, men kun at henlede danske Læseseres Opmærksomhed paa Skriftet, og som Ven af Literaturhistorien at bringe en Tak derfor.

H. F. Rørdam.

J. Paludan: Det høiere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverig. En sammenlignende historisk Fremstilling, udarbejdet efter Opfordring af Bestyrelsen for det Letterstedtske Fond. Kjøbenhavn 1885. XVIII + 809 SS.

Idet jeg henleder Læsernes Opmærksomhed paa det ovennævnte Arbejde, er det ikke fordi jeg har sat mig som Opgave at give en indgaaende Kritik deraf. Jeg fremsætter kun nogle Betragtninger, som Læsningen af dette Værk har fremkaldt,

¹⁾ S. 40—42 er saaledes meddelt Uddrag af en mærkelig Skildring af sociale Forhold i Danmark i Slutningen af Christian IV's Tid efter et Haandskrift i det svenske Rigsarkiv; den fortjener at læses; men naar Udgiveren S. 41, Lin. 22 har læst *Lærdom og perfect*, da bør det sidste Ord sikkert rettes til *Profect* (Fremgang). — Naar Forf. S. 59, Not. 2 omtaler det som en Kjendsgjerning, at et Par af Danmarks Konger ikke skulle have forstaaet Dansk; da veed jeg ganske vist ikke, hvem der tænkes paa; men naar det oftere har været paastaet, at Christian III ikke forstod Dansk, da beror det sikkerlig paa en Overdrivelse eller Misforstaaelse. Forskjellige Kjendsgjerninger, som det imidlertid vilde blive for vidtloftigt her at anføre, men som jeg maaske ved en anden Lejlighed skal komme tilbage til, gjøre det i højeste Grad sandsynligt for ikke at sige fuldkommen sikkert, at denne Konge maa have forstaaet Dansk. En anden Sag er det, om han har talt Sproget. Derfor vil det være vanskeligere at føre noget Bevis.